

JOHN RAWLS'UN SOSYAL HAKLARIN TAŞIYICISI VE DEMOKRATİK TOPLUMUN TEMELİ OLAN “ETİK KİŞİ”Sİ

Cengiz Mesut Tosun
Mersin Üniversitesi

Özet: Sosyal Hakların varlığı, insanların içinde yaşadıkları toplumun ne kadar adil ve demokratik oldukları ile doğrudan ilişkilidir. Genel bir kanı olarak sosyal hakların “iktidarlar”lardan talep edilmesi gereken ve bunun içinde örgütlü bir şekilde mücadele edilmesi gerektiğine inanılır. Fakat “etik kişi” olarak kabul edilen kişilerce oluşturulacak adil bir toplumda, “haklar”ın her tek kişinin doğal bir hakkı olduğu kabul görür.

Adil bir toplum “etik kişi”lerce kurulur. Etik kişilerce kurulan bir toplum ise sosyal haklara hayat verir. Rawls adil bir toplumu oluşturacak etik kişilerin iki temel ahlaki yetiye sahip olmaları gerektiğini ileri sürer. Bu iki temel yetiye sahip olmak Rawls için tam kişi anlayışını ifade etmektedir. Birincisi, vatandaşların işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirten makul adalet ilkelerini anlamalarını, uygulamalarını ve buna göre hareket etmelerini sağlayan *adalet duygusu kapasitesidir*. İkinci ahlaki yeti ise, *iyi anlayışı kapasitesidir*. “İyi anlayışına” ve “adalet duygusu” kapasitelerine sahip olan etik kişi olarak tanımlanır. Etik kişi en başta insan haklarının dolayısıyla da sosyal hakların taşıyıcısı ve uygulayıcısıdır. Bu iki ahlaki kapasiteye sahip etik kişi; çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi temel sosyal haklarında en iyi şartlarda hayat bulmasını isteyen adil kişidir.

Rawls’ın temellendirmeye çalıştığı üzere insan haklarının ve sosyal hakların uygulanırılığı, adil ve demokratik toplumun yaratıcısı “etik kişi” ile mümkün gözükmektedir.

Abstract: The existence of social rights is related directly with how democratic and just the society they are living in. As a common opinion, it is believed that social rights are supposed to be demanded from the “government” and fought for in an organized way. However, in a just society, constituted by people who are accepted as an “ethical person”, the “rights” are accepted as everybody’s right. These are not the rights, which could be won after a struggle.

A just society is established by “ethical persons”. A society, which is established by “ethical persons” vitalize in turn social rights. Rawls suggests that ethical persons who are to establish a just society should acquire two main ethical capacities. The first is the capacity of the sense of justice, which renders the civilians

to understand, to implement and to act accordingly to judicious principles of justice stating the just conditions of cooperation. The second is the capacity of the comprehension of good. A person who is capable of “the comprehension of good” and “the sense of justice” can be defined as an ethical person. Ethical person, first of all is the carrier of human rights and consequently the carrier and the executer of social rights. The ethical person who has these two ethical capacities is a just person who wants main social rights such as the right to work, the right to fair wages, the right to social security, the right to welfare, the right to education, to survive in the best conditions.

As Rawls tries to justify, the applicability of human rights and social rights seems to possible only by the “ethical person” who is the creator of a fair and democratic society.

GİRİŞ

Sosyal Haklar’ın varlığı, insanların içinde yaşadıkları toplumun ne kadar adil ve demokratik oldukları ile doğrudan ilişkilidir. Genel olarak sosyal hakların “iktidarlar”lardan/ devletten talep edilmesi gereken ve buna bağlı olarak örgütlü bir şekilde mücadele edilmesi gerektiği kanısı vardır. Fakat “etik kişi” olarak kabul edilen kişilerce oluşturulacak adil bir toplumda, “haklar”ın her tek kişinin doğal bir hakkı olduğu kabul görür. İnsan hakları ve dolayısıyla sosyal haklar bir mücadele sonunda kazanılacak haklar değildir. Etik bir bütünlüğe, daha doğrusu etik değerlere sahip olan bir kişi karşısındaki kişiyi değerli görüp, en az kendisinin sahip olduğu ya da olmayı umduğu haklara onunda sahip olmasını rasyonel olarak ister.

Özellikle sosyal hakların kazanımı konusunda bir sınıf, zümre ya da belli bir işkolunun sendikalar aracılığıyla işverenden haklarının arttırılması/ verilmesi yönünde mücadele edilmesi izlenen tek yol olarak bilinir. İşveren özel sektör olduğu kadar en büyük işveren olarak da devlet olarak düşünülür. Birey ve devlet arasındaki çatışmalarda, liberal demokratik anlayış, insan haklarıyla korunan alanlarda bireye öncelik verir. Çünkü birey, toplumsal ve siyasal rollerden ayrılabilir. Bunun dışında kendine özgü bir varlık olarak özel bir değere sahiptir. Herkese eşit ilgi ve saygı gösterilmesinin nedeni budur. Zaten toplum ve devlet, az çok sözleşmecî bir biçimde, bireysel rıza yoluyla hukukun gerçekleşmesini sağlarlar. Bu nedenle insan haklarının devlete ve topluma karşı ahlaki önceliği vardır. İnsan haklarına uyulmadığı takdirde, eşit ve özerk bireyler insan hakları savunusunu topluma ve devlete karşı sahiplenip koruma altına alır (Donnelly, 1995: 74-78). Liberal düşüncenin önemli düşünürlerinden Locke için de siyasal toplum rıza kavramı temelinde oluşur. Locke’a göre, hiç kimse rızası olmadan servetinden (yaşam, hürriyet ve servet) yoksun bırakılamaz. Dolayısıyla insanların siyasal bir birliğe katılmaya rıza göstermelerinin nedeni de, servetlerinin güvende olacağına olan inançtır (2004: 81). Çünkü doğuştan akıllı ve özgür olan insan servetinin güvende olmasını ister (2004: 51).

Devlet, insanlar tarafından, doğal hukuktan kaynaklanan, insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alır. Devlet, insanların rızasına dayanan toplum sözleşmesiyle kurulur. Kurulan devletin meşruiyetinin temeli, insanların rızasına dayanması ve insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almasına dayanır. İnsanların rızasını yitiren, hakları güvenceye alma amacından sapan devlet, meşruiyetini yitirir (Berzeg, 1997: 213). Sosyal haklar belirli bir özne sınırlaması yapmaksızın, ekonomik, sosyal ve kültürel vb. yönlerden güçsüz konumda olanların korunmasını ve durumlarının iyileştirilmesini amaçlayan haklar niteliği taşır. Bununla birlikte sosyal hakların kişiler yönünden uygulama alanı salt bu kişilerle sınırlı değildir. Öte yandan sosyal haklar, ayırt edici önemli bir özelliğini oluşturmasına karşın, salt devletin olumlu ve somut bir edimini, parasal kaynak ayırmasını gerektiren ve kimi zaman “isteme ya da alacak hakları” olarak da nitelenen haklardan oluşmaz. Bu hakların bir bölümünü, aynı zamanda devletçe yerine getirilmesi gereken olumlu bir edim içermeyen, geleneksel haklar gibi, “olumsuz edim gerektiren”, devletin yasaklayıcı, kısıtlayıcı, engelleyici ve baskıcı bir aktör olarak karışmamasını (müdahalede bulunmamasını) zorunlu kılan, bu özelliğiyle de “kendiliğinden” ve “doğrudan” kullanılabilen haklardır (Gülmez, 2009: 10).

Lindholm da, insan hakları çerçevesinde devlet-yurttaş (birey/kişi) ilişkisine “ikili sorumluluk” ve “yasal ve ahlaki temeller” üzerinden açıklama getirir: insan hakları konusunda devletlerin iki türlü sorumluluğu bulunmaktadır. Devlet bir taraftan halka karşı sorumluluğunu yerine getirmelidir. Bu, kendi yetki ve sorumlulukları dahilinde yeterli anayasal, yasama ve idari uygulama tedbirlerini alarak ve her bir insanın hakkını koruyarak mümkün olabilir. Diğer taraftan da devlet, diğer devletlere karşı sorumluluğunu yerine getirmelidir. Bunu için devletin, insan haklarında uluslararası standardın geliştirilmesi için diğer devletleri teşvik etmesi ve gözetlemesi, ayrıca ulus üstü insan hakları kuruluşlarına destek olması gerekir. İnsan haklarının bu bağlamda evrenselliğine vurgu yapar (Lindholm, 1997: 40-41).

İnsan haklarının, çok yinelenen- ama sosyal haklar içinde geçerli olmak üzere dünya nüfusunun ezici bir çoğunluğu açısından kâğıt üzerinde kalan- özelliklerinden biri de Gülmez tarafından da vurgulanan “evrensel olma” özelliğidir. İnsan hakları, kuramsal olarak, özü ve öznesi gereği coğrafi sınır tanımayan, sınırlar ötesi bir kavramdır. İlkece, ne insandan insana, ne de devletten devlete değişir. Öznesi de böyle olmasını gerektirir. Evrenselliği, gerek “düşünsel” bağlamda gerek “belgesel” anlamda ortaya koyan sözcük, onun doğuştan edindiği ya da sonradan kazandığı özelliklerine gönderme yapmaksızın, “özne” olarak belirtilen “insan” kavramıdır. Öznesi “insan” olan hakların “evrensel” olmaması düşünülemez. “İnsan”, hakların öznesi olarak, her tür ayrımcılığı dışlar ve yadsır. Başka bir deyişle, ayrımcılık yasağı, öncelikle öznenin “insan” olmasının gereğidir. Doğuştan edinilen ve / ya da sonradan kazanılan yahut kazanılmayan özelliklerine bakılmaksızın insan haklarından eşitlik temelinde yararlanmada ay-

rımcılık gözetilmemesi, insan haklarının özüne içkin bir değer, temel bir ilkedir (Gülmez, 2009: 43-44).

Evensellik ya da tüm insanlığı kuşatıcılık anlamında Kant, insanın “isteme”-si üzerine yoğunlaşır: İnsanın, istemeyi “iyi” kılmak üzere belirleyen şey ancak, “her akıl sahibi varlığın istemesi için geçerli” olarak tanınabilecek a priori bir “yasa” olarak tanımlar (Kant, 1994: 21). Deneyimlenmeyen ve tüm insanlığı kuşatan bu yasaya göre “iyi” belirlenir. Tüm “insanlık” için iyi olan “iyi”dir. Dolayısıyla etik kişi; temelde insan haklarının ve çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi temel sosyal haklarında en iyi şartlarda hayat bulmasını isteyen adil kişidir.

İnsanı diğer canlılardan farklı kılan onun ahlaki bir yapıya sahip olmasıdır. Bu onu “değerli” kılar. Kuçuradi bu bağlamda, “insanın değeri” derken, diğer canlılar arasındaki özel yerini anlamaktadır. İnsan bu özel yerini sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür. Onu diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar, insan özgür etkinlikler ve ürünlerdir. Bütün bunların hepsi “insanın değerini” ya da onurunu” oluşturur. Bu insan olanakların korunması ya da geliştirilmesi tür içinde her tekin hakkı olur. Bu olanakların geliştirilmesi de sağlanmalıdır. Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerinin korunması anlamına gelir. Kişinin kim olduğu önemli değildir. İnsan olması, insan hakkının ve diğer haklarının korunması hakkını sağlar (Kuçuradi, 2009: 73).

284 | Kuçuradi, temel insan haklarının yanı sıra, her tek kişinin insan olduğu için sahip olduğu bir başka türden insan haklarından bahseder. Bunların tanınmaları söz konusu değildir. Bu haklarla ilgili olarak beklenen, gerektirdiklerinin yerine getirilmesidir. Bu ise insan olanaklarının gerçekleştirilmesinin yolunu açmaktır. Bunlara örnek olarak, sağlık için gerekli yaşam düzeyini, eğitim hakkını verir. Sağlığını koruyamayan, yeterli eğitim almamış bir kişiden ne bilimde yeni bir bilgi getirmesi beklenebilir ne de yeni bir düşünce, ne de yeni bir etik bilgi, etik ilke ortaya koyması beklenir. Sağlıklı yaşam hakkının korunması ve iyi bir eğitim alma bu türden bir bilgi ortaya koymaya yetmez ama onun ortaya konulmasının olanağının kapısını açar. Kuçuradi için temel insan hakları olarak düşünülen ilk grup hakların aksine bu hakların korunması kişilere bağlı değildir. Bir ülkede yapılan düzenlemelere ve alınan siyasal kararlara bağlıdır. Bu türden hakların korunabilmesin koşullarının başında ekonomik ve sosyal haklar gelir. Bu türden haklar söz konusu olduğunda, “tanınan haklar” olan sosyal ve ekonomik haklar korunmadan bu haklar korunamaz. Sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeler, sendikalarla ilgili düzenlemeler, asgari ücretle ilgili, çocukların bakımı ve eğitimiyle ilgili, dinlenme ve çalışma saatleriyle ilgili düzenlemeler yapılmazsa eğitim hakkı, sağlıklı yaşama hakkı da korunamaz (Kuçuradi, 2009: 77).

Sosyal ve ekonomik hakları Kuçuradi “insan hakları” kavramı altına koymaz, ama bu onların önemsiz oldukları anlamına gelmez. Bunun nedeni olarak bu türden hakların, her kişi için aynı biçimde talep edilecek haklar olmamaları, her kişinin yalnız insan olması nedeniyle sahip olduğu haklardan olmamasıdır.

Sosyal ve ekonomik haklar, temel haklar ya da insan hakları gibi bütün insanların eşit olarak sahip olduğu haklar, diğerleri gibi “korunan” haklar değildir. Bu haklar “tanınan” yani belirli bir ülkede belirli bir devletin yurttaşlarına, yalnızca yurttaşlarına tanıdığı veya yalnız yurttaş olmakla hak sahibi olunan dolayısıyla “alınan” haklardır. Sosyal ve ekonomik hakların da içinde olduğu bu tür tanınan haklar, bütün yurttaşlarca eşit olarak paylaşıldığı yerde bazı insan hakları da korunmuş olur. Eşit paylaşılmadığı yerde ise, insanın insan olarak sahip olduğu olanakları gerçekleştirebileceği önkoşullar yok demektir. Sosyal ve ekonomik hakları belli düzeyde ama tüm yurttaşlar için eşit düzeyde sağlayarak, insan yakışır, insanı insan yapan etkinlikleri, örneğin bilimsel ve teknolojik yenilikler, yeni ve insanlığı ilerletecek fikirler, etik değerler vb. yapabilmesine olanak hazırlamış olur. Eğitim, çalışma, sağlık hakkı gibi temel hakları bu türden sosyal ve ekonomik haklar tüm yurttaşlara eşit biçimde sağlanmadıkça korunamaz. Sosyal, ekonomik ve siyasal haklar bir ülkede belirli bir düzeyde korunmadıkça, temel hakların (en azından kimi temel hakların) korunmasını sağlamak mümkün olmaz (Kuçuradi, 2009: 78).

I. JOHN RAWLS VE ADİL TOPLUM KURGUSUNDA HAKLAR

Rawls bir adalet kuramı geliştirmek için, bir toplumda var olan temel ekonomik ve politik kurumlar üzerinde hangi düzenlemeler yapılarak bir fikir birliğine varılıp varılamayacağını soruşturmasını yapmaktadır. Adaletin hakim olduğu adil bir toplum anlayışını oluştururken varsayımsal bir “ilk durum”dan hareket eden ve bu durum sonucunda adalet ilkelerinin sosyal sözleşmeyle kabul edileceğini düşünen Rawls, bu yönüyle toplumsal sözleşmecisi olarak kabul edilmektedir.

Ryan için Rawls’un, demokratik olmayan bir hükümetin, ekonomik fırsatlar oluşturamayacağını ya da daha avantajlı bir konumda bulunan öznelere refahını geliştiremeyeceğini, bu öznelere kendi ahlaki haklarına tecavüz ettiğini ve bağlılıklarına ilişkin olarak hiçbir iddiaya sahip olmadığını ileri sürmesini bir cesaret göstergesi olarak görmektedir (Ryan 1991: 110).

Rawls “siyasal adaletin” yaşadığı adil bir toplum tasarlama amacındadır. Oluşturmayı düşündüğü bu anlayışla Rawls, geleneksel ahlaki anlayışlar arasında, adalet hakkındaki yargılarımıza en yakın düşen anlayış olduğu ve demokratik bir toplumun kurumları için en uygun temeli oluşturduğunu düşünmektedir. Siyasal Liberalizm, siyasal perspektiften, yani anayasal bir demokratik düzenin temel ahlaki ve felsefi kavramları açısından bakmaktadır. Bu Rawls için, özgür ve eşit vatandaşlık, siyasal iktidarın meşruluğu, makul örtüşen görüş birliği, karşılıklı saygı ödeviyle kamusal akıl ve doğru nedenler etrafında istikrar anlayışı anlamına gelmektedir (Rawls 2007: 25).

Rawls, adalet kuramını temellendirirken “hakkaniyet olarak adalet” fikrini merkeze alarak bir kavramlar silsilesi ile “orijinal durum”, “bilgisizlik peçesi”,

“temel toplum yapısı”, “adalet duygusu”, “makuliyet”, “örtüşen görüşbirliği”, “kamusal akıl” gibi kavramlarla kuramını açıklamaya çalışmaktadır.

1. Hakkaniyet Olarak Adalet

Rawls adil bir toplumda egemen kılınacak temel ilkelerin arayışı içindedir. Adaletin sağlanması amacıyla önceden belirlenmesi ve nasıl uygulanacağını tartışılması yerine, kişilerin belirleyeceği ilkelerin neler olabileceğini araştırmaktadır. Kişilerce belirlenecek adalet ilkelerinin tarafsız bir şekilde belirlenebilmesi içinde düşünsel bir modelden hareketle, adalet ilkelerini bu tarafsız kişilere seçtirmeyi amaçlamaktadır. Kesin ve net bir biçimde belirlenmiş adalet ilkeleri yerine kişilerin tercihleri sonucu elde edilen ilkeler adil bir süreci de içermektedir. Rawls’a (2006: XI) göre süreç adil işletildiğinde ulaşılabilecek adalet ilkeleri de adil olacaktır. Kısaca belirtmek gerekirse, adalet ilkelerine hakkaniyetli bir süreç sonucunda ulaşılabilecektir.

2. Orijinal Durum (Başlangıç Durumu)

Hobbes, Locke ve Rousseau’nun toplumsal sözleşmelerindeki “doğa durumu”na karşılık gelen kavram Rawls’ta karşımıza “Başlangıç Durumu” olarak çıkmaktadır. Adı geçen filozoflar gibi Rawls da, başlangıç durumunu, hedeflenen toplumsal düzen için bir çıkış noktası olarak görmektedir.

286 | Rawls’a göre, başlangıç durumu bir temsil aracıdır. Dolayısıyla taraflar tarafından varılan her türlü anlaşma hem varsayımsaldır hem de tarihsellik taşımamaktadır. Rawls başlangıç durumunda, tarafları adil şartlar altında anlaşmaya varacak özgür ve eşit vatandaşların temsilcileri olarak görmektedir. Aynı zamanda başlangıç durumu toplumsal dünyanın şartlarının etkilerinden uzak olmalıdır. Bunun nedeni ise Rawls için, özgür ve eşit kişiler arasında siyasal adaletin ilkeleri üzerinde yapılacak adil bir anlaşmanın, her toplumun arka plan kurumlarında toplumsal, tarihsel ve doğal yönelimlerin bir birikimi olarak kaçınılmaz biçimde ortaya çıkacak olan pazarlık avantajlarının yokluğunu gerektirmesidir (Rawls, 2007: 68). Toplumsal bir arka plan yokluğunu şart koşan Rawls, herhangi bir dini, felsefi ya da ahlaki bir fikre sahip olunması halinde bu fikrin lehinde olacak bir adalet anlayışının ileri sürüleceğinin kaçınılmazlığına dikkat çekmektedir.

Toplumsal arka plan yokluğu kişilerin “bilgisizlik peçesi” arkasında oldukları ya da olmalarını gerektirmektedir. Rawls, bu peçe ardındaki kişilerin ırk ve etnik grupları, cinsiyetleri, güç ve zeka gibi birçok doğal yetenekleri hakkında bir bilgiye sahip olmadıklarını varsaymaktadır. Peçe ardındaki herkes adilane bir konuma sahip olmaktadır (Rawls, 2007: 60). Kymlicka, Rawls’un bilgisizlik peçesi anlayışına eleştirel yaklaşmaktadır. Ona göre, insanların kendilerini buldukları toplumsal yerden ve bireysel isteklerden uzaklaştırılması istemi acayip bir kişisel kimlik kuramı olarak görülebilir. Bütün bu bilgi dışarıda bırakılırsa, insanın benliğinden geriye ne kalacaktır? İnsanın kendini bu tür bilgisizlik peçesi ardında hayal etmesi, kurgusal insanların en azından zihinsel ve bedensel

bütünlüğe sahip olduğu, geleneksel toplum sözleşmesi kuramındaki doğal durumda tasavvur etmesinden daha zor görünmektedir (Kymlicka, 2004: 88).

Rawls bu tür eleştirilere cevap olarak şöyle bir açıklama getirmektedir: Özgür ve eşit vatandaşlar kendi toplumsal dünyamızda gerçekleşebilse de, rasyonel temsilciler olarak adalet ilkeleri üzerinde anlaşır işbirliğinin adil şartlarını belirleyen taraflar başlangıç durumuna aittir. Bu durum, hakkaniyet olarak adalet üzerinde çalışan sen ve ben tarafından oluşturulur, bu nedenle tarafların doğasının ne olacağı bize bağlıdır. Onlar sadece bizim temsil aracımızı kullanan yapay yaratıklardır. Bilgisizlik peçesi ardındaki kişilerin özellikleri, bizim onlara atfettiğimiz saikler yanlışlıkla gerçek kişilere ya da iyi düzenlenmiş bir toplumun vatandaşlarına ilişkin bir ahlak psikolojisinin ifadesi olarak algılanırsa hakkaniyet olarak adalet feci şekilde yanlış anlaşılabilir (Rawls, 2007: 72).

3. Rawls'un Kişi İdesi

Rawls'un adalet anlayışı, siyasal adalet anlayışı olduğu için kişi ideisi de siyasal anlam taşımaktadır. Kişi herhangi bir "kapsayıcı doktrine" üye değildir. Rawls'ın ideisi, ahlaki kişiliğin siyasal görünümüyle ilgili olması nedeniyle demokratik vatandaşlığı temele almaktadır. Çünkü Rawls'ın siyasal adalet anlayışının demokratik rejimlerde uygulanabilirliği vardır.

Rawls'un başlangıç durumuna dayanan siyasal kişisinde genel olarak hem kendisinin hem de birbirlerinin bir iyi anlayışına sahip olmayı sağlayacak ahlaki yeteneğe sahip olmaları durumunda özgürdürler. Rawls'a göre siyasal kişinin belli bir iyi anlayışına sahip olması demek, bir düşünceye saplanıp kalmak demek değildir. Bu anlayışı makul ve rasyonel zeminlerde gözden geçirme ve değiştirme yetisine sahiptirler (Rawls, 2007: 74).

Rawls adil bir toplumu oluşturacak kişilerde iki temel ahlaki yetiye sahip olmalarını öngörmektedir. Bu iki ahlaki yeteneğe sahip olmak Rawls için tam kişi anlayışını ifade etmektedir (Rawls, 2007: 334). Birincisi, vatandaşların, işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirten makul adalet ilkelerini anlamalarını, uygulamalarını ve buna göre hareket etmelerini sağlayan adalet duygusu kapasitesidir. İkinci ahlaki yetenek ise, iyi anlayışı kapasitesidir. Rawls'a göre, içtenlikle takip edilmesi gereken hedef ve amaçları belirlemede bize rehberlik edecek öğeleri içeren bir anlayışı içermektedir. Vatandaşların siyasal adalete uygun bir iyi anlayışına sahip olmaları, başlangıç durumunda tarafların rasyonelliği olarak yansır. Adalet duygusu ise, başlangıç durumunda eşit konumlanmalarında kendini gösterir (Rawls, 2007: 144). Diğer yandan Rawls için, adalet duygusu kapasitesi, iyi düzenlenmiş bir toplumda akıl yürütmelerde kendini göstermektedir. Başlangıç durumundaki kişilerin akıl yürütmeleri sonucu ulaştıkları anlaşmanın boşa olmadığını ve toplumda var olan siyasal ve toplumsal kurumların kendilerini yansıttıkları fark ederler (Rawls, 2007: 343).

Rawls'ın adil bir toplum için kişi idesinin sahip olması gereken iki ahlaki yeteneğe sahip olması düşüncesi Kant'çı düşünce temelinden hareket ettiğini

gösterir. Kant etiğinin, dünyada ahlaklılığı ortaya çıkarabilecek biricik ilkenin eylemde insanın “kutsal”lığını kişilerde koruyacak bir ilke olabileceğinin bilgisel temellendirmesi olduğu görülür. Kant etik görüşüyle, Aydınlanma Dönemi düşüncesinin temel fikirlerinden olan insanın hakları ve ödevleri olduğu düşüncesini etik bakımdan değerli eylemlerin biricik koşulu yapmaktadır. Kant’ın etik görüşünde bütün sistem için taşıyıcı öge, hem kendi kişimizde hem de başkasının kişisinde insan onuruna ve insanların hakkına saygı duymak gerektiği düşüncesi vardır. Bu gereklilik, insanın evrende biricikliğinin tek tek kişilerde temsil edilmesine dayanır.

Kant nasıl Pratik Aklın Eleştirisi’nde iyi ve kötü kavramlarını önceleyen ahlak yasasını temele almakta (Kant, 1980: 70) ise Rawls’ta adalet duygusu kapasitesini iyi anlayışlarından önce kişi idesine yüklemektedir. Buna bağlı olarak, adalet duygusu kapasitesinin sağladığı rasyonellik Rawls için eşitliği istemek demektir. Kant ise ahlak yasası olarak, akıl sahibi varlıkların hepsi, kendilerine ve diğer bütün akıl sahibi varlıklara hiçbir zaman sırf amaç olarak davranmaması, her defasında aynı zamanda kendileri amaç olarak davranmaları gerektiğini ifade eder (Kant 2002: 51). Buna göre Rawls’un iki ahlaki yeteneğe sahip kişisi adil bir toplum için sadece kendi için değil, başkalarının da adaleti amaç edindiğini bilecektir. Bu Kant’ın kategorik imperatifi (kesin buyruk) ile eylemedir. Bu ödev buyruğu, ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun, olarak ifade edilir (Kant, 2002: 38).

Kant insanı genel olarak akıl sahibi bir varlık olarak görü ve istemeleri için diğer insanları araç olarak kullanamaz. İnsanın kendi amaçtır. Rawls’da Kant’ı bu yönde değerlendirmesini onaylamakta ve dizgesini buna göre kurmaktadır. Yani birey araç olamaz. Bu çerçevede liberalizmde bireyin ontolojik ifadesidir. Diğer bir ifadeyle, millet, sınıf, halk gibi sosyal sosyolojik katmanlar birey kadar gerçekçi değildir. Bu katmanların eşit ya da özgür olma isteklerinin yerini bireyin özgür ve eşit olmasını daha gerçekçi bulur.

4. Başlangıç Durumundaki Adalet İlkeleri

Rawls adalet ilkelerini ve ne anlama geldiklerini göstermeden önce iki temel soruyu dile getirmektedir. Bunların birincisi, demokratik bir toplumdaki siyasal adalete ilişkin olandır: Özgür ve eşit sayılan ve bir nesilden diğerine hayat boyu bir toplumun bütünüyle işbirliği içerisindeki üyeleri olan vatandaşlar arasındaki toplumsal işbirliğinin adil kurallarını belirleyecek en uygun adalet anlayışı nedir? Rawls’a göre bu sorunun sorulma nedeni, son iki yüzyılın demokratik düşüncesi açıkça göstermektedir ki, halihazırda, anayasal bir demokrasinin ana kurumlarının, eşit ve özgür sayılan vatandaşlar arasında işbirliğinin hakkaniyetli ilkelerini karşılamaya yönelik olarak nasıl bir düzenlemeye gidileceği konusunda bir uzlaşmanın bulunmamasıdır. Bu durum, özgürlük ve eşitlik değerlerinin özlerini yansıtacak şekilde vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin nasıl ifade edilebileceği konusundaki tartışmalara dikkat çekmektedir (Rawls, 2007: 49).

Rawls'un ikinci sorusu ise "hoşgörü" ile ilgilidir. Özgür kurumların kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan makul çoğunluk ışığında hoşgörünün zemini ne olabilir? (Rawls, 2007: 50). Rawls'un hoşgörüyü dair sorusu yerindedir çünkü demokratik bir toplumun siyasal kültürü daima birbirine muhalif ve uyumsuz çok çeşitli dinsel, felsefi ve ahlaki doktrinleri içinde barındırır. Bunların bazıları tamamıyla makuldür ve siyasal liberalizm makul doktrinler arasında bu çeşitliliği kabul eder.

Rawls birinci soruyu cevaplamaya yönelik olarak, hakkaniyet olarak adalet, öncelikle temel kurumların özgürlük ve eşitlik değerlerini nasıl gerçekleştireceği konusunda yol gösterecek iki adalet ilkesi önermektedir:

- a. Herkesin tamamıyla eşit temel haklar ve özgürlükler düzenine sahip olmak konusunda eşit hakkı bulunmaktadır. Bu düzen herkes için aynıdır. Bu düzende eşit siyasal özgürlüklerin, ama sadece bu özgürlüklerin, değerleri eşit olarak sağlanır.
- b. Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler şu iki şartı karşılamalıdır: Birincisi, eşitsizlikler herkese adil bir fırsat eşitliği altında açık olan konumlara ve makamlara bağlanmalıdır. İkincisi, bu eşitsizlikler toplumun en az avantajlı üyelerinin en çok yararına olacak şekilde olmalıdır (Rawls, 2007: 321).

Hakkaniyet olarak adaletin birinci ilkesinin bir geleneği izlediğini belirten Rawls, bu geleneğin demokratik düşünce tarihinde var olan haklar bildirgeleri ve insan hakları beyannamelerinde yer alan belli özgürlükler ile anayasal güvenceleri ifade eden gelenektir. Birinci ilke temel özgürlüklere ve siyasal özgürlüklere yöneliktir.

Rawls'a göre, özgür ve eşit olarak kabul edilen vatandaşların sahip oldukları dinsel ve felsefi doktrinler ne kadar farklı olursa olsun birincil değerlere ihtiyacı vardır. Temel hak ve özgürlükler Rawls'un birincil değerler olarak oluşturduğu listenin başında yer almaktadır. Bu değerler özgür ve eşit vatandaşların gereksinim duyduğu değerlerdir (Rawls 2007: 216).

- a) bir liste halinde sunulan temel hak ve özgürlükler;
- b) seyahat özgürlüğü ve farklı fırsatlar çerçevesinde iş seçimi özgürlüğü;
- c) temel yapının siyasal ve ekonomik kurumlarındaki makamların güç;
- d) ve yetkileri;
- e) gelir ve varlık;
- f) özsaygının toplumsal temelleri.

Bu değerler, kişilerin yaşamla ilgili planlarını gerçekleştirebilmeleri için temel öneme sahiptir. Dolayısıyla, bilgisizlik peçesi ardındaki her katılımcı, akılcı ve kendi çıkarlarını göz ardı etmeyen birisi olarak birincil değerlerin kendi açısından en yararlı şekilde dağıtılmasını isteyecektir. Kendisi için en iyi olanı seçmek istemesi herkes için en iyi olanı tarafsızca seçmesi sonucunu yaratacaktır.

Rawls'a göre özgürlük, fırsat, gelir ve varlık sosyal iyilerdir. Bu sosyal iyilerin eşit bir şekilde dağıtılması için çaba sarf edilmelidir. Rawls liberal sistemin yetersizliğinin farkında olduğu için yeni bir dağıtım sistemi önermektedir (1971: 177).

5. Fark İlkesi

Rawls'un fark ilkesi, iki adalet anlayışının ikincine yöneliktir. Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri düzenlemeye yöneliktir. En az avantajlı olanların, toplum içinde ekonomik olarak kötü olanların durumunun düzeltilmesidir. Bu ilke, gelir ve varlığın vergilendirilmesi ile mali ve ekonomik siyasette kullanılmaktadır (Rawls, 2007: 311) Biz bu ilkeye asgari olanın azamileştirilmesi diyebiliriz.

Fark ilkesini anlamak için bu ilkede yer alan en az avantajlıyı tanımlamak gerekmektedir. Rawls *Bir Adalet Teorisi*'nde, en az avantajlının iki şekilde belirlenebileceğini belirtmektedir. Birincisi en az avantajlı, vasıfsız işçinin durumu gibi, belirli bir sosyal duruma göre belirlenebilir. İkinci olarak ise, en az avantajlı, gelir ve refaha göre belirlenebilir. Örneğin ortalama gelir ve refahın yarısından azına sahip olanlar en az avantajlı olarak kabul edilir. Rawls'un bu iki şekildeki tanımından hareket edildiğinde, en az avantajlı, gelir, refah, güç gibi "birincil iyiler"i elde etmeye yönelik en düşük beklentiye sahip kişiler olarak tanımlanabilir. Rawls *Bir Adalet Teorisi*'den sonraki çalışmalarında, en az avantajlının belirlenebileceği başka bir yol üzerinde durmaktadır. Buna göre en az avantajlılar sınıfını, doğal, sosyal ve tarihsel rastlantılar nedeniyle avantajlı durumda bulunmayanlar oluşturmaktadır.

Gray'a göre, Rawls'un fark ilkesi cazibesini rakip eşitlikleri uzlaştırdığı ya nılsamasına borçludur. İlke, birincil iyiler (birincil değerler) elde tutmadaki eşitsizliğin ölçüsünün, toplumdaki en kötü durumda olma eşitsizliğini azamiye çıkarma olduğunu söyler. Birinin birincil iyinin ne olduğuna nasıl karar verileceği sorunu ile fark ilkesinin uygulamasının, hiçbir kamusal yetkenin mantıklı bir biçimde sahip olma umudu taşımadığı birincil iyilerin fark dağılımlarının, neden ve sonuçlarının bilgisini gerektirmesi güçlüğünü bir kenara bırakılmalıdır. Çünkü Rawls'ın eşitlik anlayışının en temel güçlükleri başka yerdedir (Gray, 2000: 86). Gray, Rawls'un birincil iyilerin birbirlerini karşılıklı olarak pekiştireceklerini ya da bağlantılı olduklarını ön kabul olarak kabul ettiğini, ancak eğer birincil iyiler çoğunlukla çatışıyorlarsa ve rakip birincil iyiler arasında yapılacak hiçbir seçim, biricik akla yatkın seçim değilse, bu durumda fark ilkesini uygulanamaz olduğunu belirtir. En kötü durumdakilerin en çok gereksinim duydukları birincil iyileri seçmek zorunda kalırız. Daha fazla olanak daha yüksek gelire yol açmayabilir (özellikle gelirleri en düşük olanlar için) daha iyi sağlık bakımı insanlara daha uzun yaşam sağlayabilir, ancak daha iyi eğitim onların kendisine saygısını arttırabilir. Bu örneklerden sonra Gray, temel özgürlüklerin, kendi içlerinde rakip olabileceklerinden dolayı, en kötü durumdakilerin kaderini iyileştirmenin biricik, kesin ideal olarak kabul edilemez olduğunu ileri sürer (2000: 87).

Nozick fark ilkesine eleştirel bakmaktadır. Nozick, fark ilkesinin daha iyi durumda olanlar ile daha kötü durumda olanlar arasında tarafsız olmadığını, bu nedenle kötü durumda olanların işbirliğine istekli şartlar getireceğini iddia eder (2000: 252). Diğer yandan, Rawls'un dezavantajlı olanların alabileceğinden daha çok alması için daha iyi durumda olanların, daha az almaktan neden

şikayetçi olmayacaklarını göstermekte başarısız olduğunu belirtir (2000: 257). Fark ilkesinin sadece makro düzeyde uygulanabilir olduğunu, bu ilkenin mikro düzeyde uygulanamayacağını söyleyen Nozick, ilkelerin mikro düzeyde uygulamadığında evrensel olarak da uygulanma imkanının olmadığını, bu nedenle uygun bir yöntem olmadığını ileri sürer (2000: 265) Bir diğer eleştiri de, doğal yeteneklerle ilgilidir. Nozick'e (2000: 293) göre, Rawls doğal yetenekleri ortak zenginlikler olarak almak suretiyle insanların yetenek ve becerilerini diğerleri için kaynak olarak görmektedir.

Görüleceği gibi Rawls adaletin iki ilkesi ve birincil iyilere dair fikirleri, özgürlük ve mal dağılımının adaleti arasındaki ilişkinin tespitine yöneliktir. Bireylerin eşit olmayan yeteneklerinin ve performanslarının mülkiyetin belli ölçüde eşitsiz dağılımına yol açması tüm katılanlar açısından tümüyle avantajlı olduğu kabul edilirken merkezde bireysel özgürlüğün, politik eşitliğin ve aynı şekilde ekonomik fırsat eşitliğinin garanti edilmesi bulunmaktadır. Rawls ez az avantajlı olanlar lehine belli ölçüde bir yeniden dağılımın arzulanır ve kaçınılmaz olduğu liberal demokratik bir sosyal devlet teorisi sunmaktadır.

6. Örtüşen Görüş Birliği

Rawls birbiriyle çelişen ve çatışan dinsel, felsefi ve ahlaki doktrinler nedeniyle ciddi anlamda farklılaşmış özgür ve eşit vatandaşların yaşadığı demokratik bir toplumda istikrarın ve adaletin nasıl sağlanacağı konusunda örtüşen görüş birliğine başvurmaktadır. Bu aynı zamanda siyasal liberalizmin cevaplamaya çalıştığı sorundur.

Örtüşen görüş birliği fikri temelde makul kapsamlı doktrinler arasındaki bir görüş birliğini ifade etmektedir. Bunu nedeni basit çoğulculuk değil, makul çoğulculuk olgusudur. Siyasal anlayışı örtüşen görüş birliğinin desteğini alacak şekilde ortaya koyarken var olan gayri makullüğe değil, özgür şartlar altında özgür insan aklının özgürce kullanımının sonucu olan makul çoğulculuk kastedilmektedir (Rawls, 2007: 181).

Rawls'a göre, demokratik bir toplumda makul kapsamlı bir doktrin makul çoğunluğa sahip olması toplumun birliğini ve istikrarını sağlayacağını garantisizdir. Toplumsal istikrar sağlanabilmesi için makul kapsamlı doktrinlerin örtüşen görüş birliği içinde olması gerekir. Böyle bir görüş birliği durumunda makul doktrinler siyasal anlayışı kendi açılarından onaylarlar. Toplumsal birlik, siyasal anlayış üzerindeki görüş birliğine dayanır. Görüş birliği içindeki doktrinlerin toplumun siyasal olarak aktif vatandaşları tarafından benimsenmesi ve adaletin gereklerinin vatandaşların toplumsal konumları tarafından oluşturulan ve teşvik edilen asli çıkarlarıyla fazla çatışmaması durumunda istikrar da mümkün olur (Rawls, 2007: 172).

Örtüşen görüş birliğine büyük umutlar bağlayan Rawls, hakkaniyet olarak adaletin örtüşen görüş birliğini sağlaması halinde, üç yüz yıl önce hoşgörü ilkesinin yavaş yavaş kabulüyle sonunda herhangi bir dini kimlik taşımayan devlete ve eşit

vicdan özgürlüğüne yol açan düşünce hareketinin tamamlanmış ve genişletilmiş olacağını düşünmektedir. Demokratik toplumun tarihsel ve sosyal şartları göz önüne alındığında, siyasal bir adalet anlayışı üzerinde anlaşmak için bir genişlemenin gerekliliğini vurgulayan Rawls için hoşgörü ilkelerinin felsefenin kendisine uygulanması halinde, dinsel felsefi ve ahlaki sorunların çözümünün, vatandaşların özgürce benimsedikleri görüşleri ışığında vatandaşlara bırakılmasıdır (2007: 190). Örtüşen görüş birliğinin oldukça ütopyik olduğunun farkında olan Rawls görüş birliğinin sağlanabilmesi ve istikrarlı kılınabilmesi için gerekli olan toplumsal, siyasal ve psikolojik gücün eksikliğine bağlamaktadır (2007: 194).

Örtüşen görüş birliğinin ütopyik olma özelliğinden çıkarılması, Rawls'a göre, oluşturulacak anayasal düzen ile olacaktır. Anayasal düzen üzerinde görüş birliğine varılması, örtüşen görüş birliğinin sağlanması anlamına gelmektedir.

7. Anayasal Görüş Birliği ve Yasama

Anayasal görüş birliği ile siyasal adaletin belli liberal ilkelerini karşılamaktadır. Rawls'a göre, belli temel ilkeleri karşılayan anayasa, toplumdaki siyasal rekabeti düzenleyecek demokratik seçim prosedürlerinin yerleştirilmesine olanak sağlar. Bu rekabet sadece sınıflar ve çıkarlar arasında değil, birtakım nedenlerle belli liberal ilkeleri diğerlerine tercih edenler arasında yaşanır. Belli temel siyasal hak ve özgürlükler üzerinde anlaşılrsa da (oy verme, siyasal ifade, birlik kurma hakkı, demokrasinin seçim prosedürleri) liberal ilkeleri benimseyenler arasında bu hak ve özgürlüklerin ve daha başka hangi hak ve özgürlüklerin temel sayılacağı ve böylelikle anayasanın koruması altına gireceği konusunda anlaşmazlıklar olacaktır: Rawls'a (2007: 195) göre bunun nedeni anayasal görüş birliğinin derin olmamasıdır. Sadece demokratik devletin siyasal prosedürlerini kapsamaktadır.

Rawls, istikrarlı bir anayasal görüş birliğinin başarısının yukarıda verdiğimiz iki şart gerçekleştirildiği takdirde üçüncü şartın yerine getirilebileceğini söyler. Liberal ilkeler ve bunların uygulanmasında kullanılacak olan kamusal akli içeren temel siyasi kurumlar siyasal hayatın işbirliğine yönelik erdemleri yüceltmiş olur. Bunlar makul olma erdemi, hakkaniyet duygusu, uzlaşma ruhu ve diğerleri için yolun yarısına gitmeye hazır değildir (Rawls, 2007: 199).

8. Kamusal Akıl

Rawls için kamusal akıl düşüncesi, iyi düzenlenmiş anayasal demokratik bir toplum anlayışına ait olan bir kavramdır. Aynı zamanda demokrasinin bir parçası olma özelliğine sahiptir. Çünkü demokrasinin temel özelliği makul çoğunluk olgusu, ister dini, ister felsefi ister ahlaki olsun makul karşıt kapsamlı doktrinlerin çokluğu, demokrasideki özgür kurumlar kültürünün normal sonucudur.

Kamusal akıl, demokratik bir toplumun karakteristik özelliğidir. Eşit vatandaşlık konumunu paylaşan vatandaşların aklıdır. Bu vatandaşların aklının konusu da kamunun iyiliğidir. Siyasal adalet anlayışının toplumun temel yapısının kurumlarına yüklediği gereklilikler ve bunların hizmet edecekleri amaç ve

hedeflerdir. Rawls buradan hareketle kamusal aklın üç kamusal olma özelliğini gösterir: vatandaşların akli olması, konusunun kamunun iyiliği ve temel adalet meseleleri olması, doğası ve içeriği, bunların toplumun adalet anlayışı tarafından ifade edilen idealler ve ilkeler tarafından belirlenmesinden ve bu anlamda herkesin görüşüne açık olmasından dolayı kamusaldır (Rawls, 2007: 248).

Rawls kamusal akli dinsel görüşlere uygun olarak görmekte ve kamusal akli düşüncesinin esasını, dini ya da dini olmayan kapsamlı doktrinleri, bu doktrinlerin kamusal akıl ve demokratik yönetimle çelişmediği sürece eleştirilmemesi, karşı çıkılmaması şeklinde değerlendirmektedir (2006: 144). Rawls'ın bunun için sürdüğü tek koşul ise makul bir doktrin anayasal demokratik bir rejimi ve bu rejimin getirdiği meşru yasaları kabul etmesidir.

Rawls'a göre, kamusal akıl düşüncesinin işlevi, anayasal demokratik bir hükümetin vatandaşları ve vatandaşların birbirleri ile ilişkilerini belirleyen temel ahlaki ve siyasal değerleri derinliğine irdelemektir. Kısaca kamusal akıl, siyasal ilişkinin nasıl anlaşılması gerektiğini belirlemektedir. Rawls anayasal demokrasiye karşı çıkanların siyasal ilişkiyi, belli bir dini ya da seküler topluma karşı dostluk ya da düşmanlık, o topluma ait olma ya da olmama ya da tüm dünyayı doğru yola getirme gibi amansız bir mücadele olarak algıladıklarını düşünmektedir (2006: 145).

Kamusal akıl tüm siyasal sorunlarla değil, sınırlı konularla ilgilidir. Rawls için bunlar temelde “anayasal esaslar” dediği şu temel sorunlardır: Kimin oy hakkına sahip olduğu, hangi dinlerin hoş görüleceği, kimin adil fırsat eşitliğinden yararlanacağı veya kimin mülk edinebileceği gibi konular kamusal aklın konusunu oluşturmaktadır (Rawls, 2007: 249). Rawls, bu sorunlara dair kilisenin, üniversitelerin, bilimsel derneklerin ya da profesyonel grupların akıl yürütmelerini sakıncalı görmektedir çünkü buralarda birçok dinsel, felsefi ve ahlaki yaklaşımların rol oynayabileceğini düşünmektedir. Aynı zamanda bu unsurlar arka plan kültürü temsil etmektedirler ve kamusal akıl olarak kabul edilemezler. Bunların akıl yürütmeleri kendi üyeleri için kamusaldır ama siyasal toplum ve genel olarak vatandaşlar için kamusal akıl değildir (Rawls 2007: 254).

9. Rawls'un Siyasal Adalet Anlayışı

Rawls, makul fakat uyuşmaz dini, felsefi ve ahlaki dünya görüşlerine sahip özgür ve eşit vatandaşların uzun süre devam edecek adil bir topluma sahip olmalarının mümkün olup olmadığı sorusunun cevabını aramaktadır. Siyasal adalet bunu sağlayabilir mi?

Rawls'a göre, siyasal adalet anlayışının üç özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler bize siyasal adalet anlayışının anlamsal içeriğini vermektedir. Birinci özellik, siyasal adaletin konusuyla, yani toplumun “temel yapısı” ile ilgili olan özelliktir. Rawls' göre, toplumun temel yapısı, bir toplumun temel siyasal, toplumsal ve ekonomik kurumları ve bunların oluşturduğu nesilden nesile devam eden bütünleşmiş bir toplumsal işbirliği sistemi anlamına gelmektedir. Bu durumda,

siyasal adaletin öncelikli konusu temel kurumlar çerçevesiyle, buna etki eden ilkeler, standartlar, kurallar ve bunun yanında bu idealleri gerçekleştiren toplum üyelerinin karakter ve davranışlarında bu normların nasıl ifade edileceğidir (Rawls 2007: 57). Bu toplum, Rawls tarafından kapalı bir toplum varsayılmaktadır çünkü topluma katılım doğumla çıkış ise ölümle gerçekleşir. Rawls'un neden kapalı bir toplumu tercih ettiği konusunda şöyle bir yorum yapmak mümkündür: Siyasal anlayışın aynı zamanda ahlaki bir yönüne işaret eden Rawls, bahsi geçen ideallerin, ilkelerin ve standartların temelde siyasal değerler olduğu ve bunların dış etkilerden korunarak toplum üyelerince hayata geçirilmesi, yeni nesillere aktarılması amacıyla doğum-ölüm ikiliğine başvurmuş olabilir.

Siyasal adalet anlayışının ikinci özelliği, mümkün olduğunca herhangi bir doktrine bağlılık göstermemesidir. Kendi başına bir görüştür. Rawls, siyasal anlayışın kapsamlı doktrinlerle bir şekilde ilişkili olduğunu söylerken, onun ayırt edici özelliğinin bu tür geniş bir arka plandan (dinsel, felsefi ve ahlaki) bağımsız ya da onu referans almadan kendi başına duran bir anlayış olduğuna (2007: 58) dikkat çekmektedir.

Siyasal adalet anlayışının üçüncü özelliği, içeriğinin demokratik toplumun kamusal siyasal kültüründe var olan belli temel düşüncelerle ifade edilmesidir. Rawls'a göre, demokratik bir toplumda, eğitim görmüş vatandaşların sağduyusuna açık bir demokratik düşünce geleneği bulunur. Kamusal kültür, bir anayasal rejimin siyasal kurumlarını ve bunların kabul edilmiş yorumlama biçimlerini ve içkin olarak paylaşılan ilkeyle ideallerini içerir. Bunun anlamı siyasal kültürdür. Diğer yandan Rawls'a göre, bütün kapsamlı doktrinler sivil toplumun "arka plan kültürü" denilen alanına aittir. Fakat bu kültür, siyasal olanın değil, toplumsal olanın kültürü, günlük hayatın kültürüdür (Rawls, 2007: 59). Siyasal adalet anlayışının konusu olan toplumun "temel yapısı" yani siyasal, toplumsal ve ekonomik kurumları üzerinde vatandaşların sahip olduğu düşünceler "kamusal kültürü" oluşturmaktadır.

Bu özellikler bize, siyasal anlayışın içeriğini toplumun "temel yapısı", "başka doktrinlere dayanmama" ve "kamusal kültür"ün oluşturduğunu göstermektedir. Rawls kamusal kültür ile kamusal adalet anlayışını dile getirmektedir. Rawls kamusal açıklığın üç düzeyde gerçekleştiğini belirtmektedir. Birinci düzey, toplumun etkin olarak kamusal bir adalet ilkesi tarafından düzenlendiği düzeydir: Vatandaşlar bu ilkeleri kabul etmişlerdir. Diğerlerinin de kabul ettiğini bilmektedirler. *Başlangıç durumu*'na karşılık gelen düzeydir. İkinci düzey, insan doğası, siyasal ve toplumsal kurumlar hakkındaki ilgili olan inançlarla olan düzeydir ve iyi düzenlenmiş bir toplumda bu inançlar üzerinde görüş birliğine varılır ortak sorgulama ve akıl yürütmeler ile sağlanır. Bu ise *Bilgisizlik peçesine* karşılık gelir. Üçüncü düzey ise, kamusal adaletin gerekçelendirilmesiyle ilgilidir. Bu kamuya açıktır ve bilinir. Siyasal adalet anlayışına uygun davranışın sonunda ulaşılan demokratik bir topluma karşılık gelir (Rawls 2007: 109-111).

Dolayısıyla siyasal anlayış, temel özgürlüklerin ve adil anayasasal rejimin kuşattığı çerçeve içerisinde, bütün vatandaşlar adil şartlar altında kendi hayat şartlarını devam ettirebilecekleri ve (siyasal olmayan) değerleri saygıyla benimseyebilecekleri olanaklara kavuşurlar. Bu anayasal garantiler güvence altına alındığında, bir bütün olarak siyasal anlayışa ya da vicdan özgürlüğü veya siyasal özgürlükler ve temel haklar gibi konulara karşı durmalarını gerektirecek bir değerler çatışmasının ortaya çıkacağını düşünmezler (Rawls 2007: 192).

Siyasal adaletin gerçekleşmesi, vatandaşların sahip oldukları dinsel, felsefi ve ahlaki dünya görüşlerinin makul olmasına bağlı gözükmektedir. Rawls makul fakat farklı dünya görüşlerine yaşam alanı sağlayacak adil bir düzeni siyasal adaletin sağlayacağını ileri sürer.

Rawls hem “*Bir Adalet Kuramı*”nda hem de “*Siyasal Liberalizm*”de makul ve adil olarak iyi düzenlenmiş bir demokratik bir toplumun nasıl mümkün olduğunu, hakkaniyet olarak adaletin neden, kendi siyasal ve toplumsal dünyasında, siyasal adalet anlayışları arasında özel bir yere sahip olduğunu göstermeye çalışır. Rawls bir çok kişinin iyi düzenlenmiş demokratik bir toplumun mümkün olabileceği olasılığını doğrudan reddedip bunun mümkün olmayacağını ileri sürmesini kolay bir sonuç olduğunu düşünür. Önemli olan felsefi etkinlikte bulunmaktır. Felsefe, siyasal meseleleri her biri değerli ve önemli değişik genelleme ve soyutlama düzeyinde inceleyebilmelidir. Adil ve demokratik bir toplumun mümkün olup olmadığına dair verilen cevaplar insanların yaşamlarını etkiler. Yaygın bir bilgi olarak adil ve demokratik bir toplumun mümkün olamayacağı sorgusuz sualsiz kabul edilirse, bu davranışlarımıza, yaşamımıza yansyacaktır. Rawls ne demek istemektedir?

Rawls, adil ve demokratik bir toplumun mümkün olabileceği umudunu taşımaktadır. Bu isteği kaybetmememiz gerektiğini, makul ve adil bir siyasal bir toplumun mümkün olabilirliğini göstermeye çalışmaktadır. Bunun mümkün olması için, insanların mükemmel olmasa bile ilkeleri ve idealleriyle toplumu desteklemek için makul bir siyasal doğruluk ve adalet anlayışı doğrultusunda hareket etmelerini sağlayacak ahlaki bir doğaya sahip olmaları gerektiğini ileri sürmektedir. Bu doğa ise Rawls’un temellendirmeye çalıştığı etik kişinin sahip olması gereken adalet duygusu kapasitesi ve iyi anlayışı kapasitesi ile mümkün gözükmektedir. Böylece en başta insan hakları olmak üzere sosyal ve ekonomik hakların hayata geçirilebilmesinin önü de açılmış olur.

KAYNAKÇA

- Berzeg, Kazım (1997) “Liberal Demokrasilerde İnsan Algılaması ve Uygulanması”, *Uluslararası Demokrasi, Hukuk ve İnsan Hakları Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde, Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Donnelly, Jack (1995) *İnsan Hakları*, Ankara: Yetkin Yayınları, (çev. M. Erdoğan ve L. Korkut).

- Gülmez, Mesut (2009) “İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar”, *Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, Antalya: Belediye-İş Sendikası Yayınları.
- Gray, John (2000) *Liberalizmin İki Yüzü*, Ankara: Dost Yayınları, (çev. K. Değirmenci).
- Lindholm, Tore (1997) “İnsan Haklarının Ortaya Çıkması ve Gelişmesi”, *Uluslararası Demokrasi, Hukuk ve İnsan Hakları Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde, Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kant, Immanuel (1994) *Pratik Aklın Eleştirisi*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, (çev. Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsun Akatlı).
- Kant, Immanuel (2002) *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, (çev. Ioanna Kuçuradi).
- Kuçuradi, Ioanna (2009) “Felsefe ve İnsan Hakları”, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kylımcka, Will (2004) *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (çev. E. Kılıç).
- Locke, John (2004) *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Ankara: Liberte Yayınları, (çev. Fahri Bakırcı).
- Nozick, Robert (2000) *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (çev. A. Oktay).
- Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*, Oxford Uni. Press
- Rawls, John (2007) *Siyasal Liberalizm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (çev. M.F. Bilgin).
- Rawls, John (2006) *Halkların Yasası*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (çev. G. Ergin).
- Ryan, Alan (1991) “John Rawls”, *Çağdaş Temel Kuramlar*, Ankara: Vadi Yayınları, (çev. A. Sökmen).